

Piotr GAWRON¹

¹Katedra Matematyki, Politechnika Śląska, ul. Kaszubska 23, 44-100 Gliwice

Uwagi o używaniu czcionek w \LaTeX u

Streszczenie. Niekiedy na zajęciach ze studentami \LaTeX a spotykam się z uwagą, że w popularnych edytorach WYSIWYG (akronim rozwijamy: what you see is what you get, a przykładowe programy to: MS Word, Apache OpenOffice) jest więcej możliwości, łatwy wybór czcionek, ich rozmiaru i koloru, a w \LaTeX u wszystkie dokumenty wyglądają tak samo. Poprawnie, ale nudnie. Poniżej pokażę, że tak nie musi być. \LaTeX daje duże możliwości wyboru czcionki i nawet jednocześnie jej ustalenie dla całego dokumentu. Poniższa notka nie pretenduje do pełnego opisu funkcjonowania czcionek w \LaTeX u a jedynie przedstawia wybrane przykłady ich użycia w sposób nieprzedstawiony w popularnych podręcznikach.

Słowa kluczowe: \LaTeX , font, czcionki.

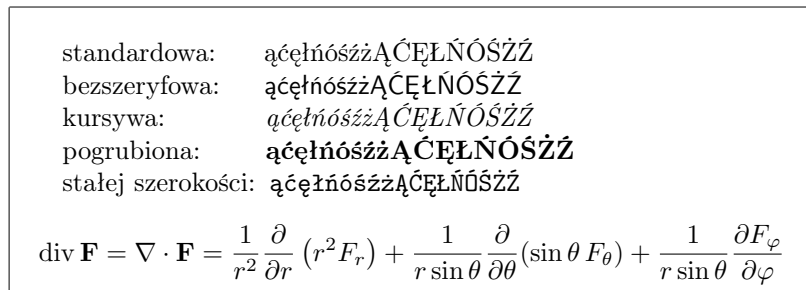
1. Rodzaje fontów używanych w \TeX u

W czasie, gdy Donald Knuth tworzył \TeX a, czcionki skalowane nie były powszechnie używane. Natywny zestaw takich czcionek Computer Modern dla \TeX a został opracowany przez Knutha przy użyciu programu METAFONT. Później grupa fontów METAFONTa znacząco się powiększyła a wiele z nich znajduje się w standardowych dystrybucjach \TeX a. W latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku firma Adobe opracowała standard fontów postscriptowych Type 1, który został zaimplementowany w \TeX u, częściowo wypierając i zastępując fonty natywne. Popularne formaty TrueType i nowszy OpenType są prawie nieużywane w \LaTeX u, ale można ich używać wygodnie w \XeLaTeX u i \LuaLaTeX u. Obszerna lista dostępnych fontów wraz z krótkimi instrukcjami ich użycia jest dostępna na stronie *\LaTeX Font Catalogue* [4]. Dla użytkownika \LaTeX a piszącego w języku polskim jest istotne czy w danym foncie znajdują się polskie znaki (litery) diakrytyczne. Powyższa strona nie podaje przykładów dla języka polskiego.

2. Zmiana czcionki w całym dokumencie

Najprostszym sposobem zmiany wyglądu dokumentu jest użycie pakietu zmieniającego całą rodzinę czcionek w dokumencie. W zależności od wybranego pakietu zmiana może dotyczyć zestawu czcionek podstawowych, czcionek do składu tekstów matematycznych, doboru dodatkowych atrybutów. Popatrzmy

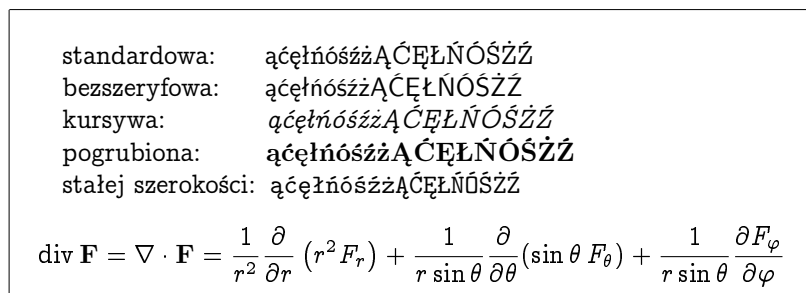
na przykładowy tekst wewnątrz którego są komendy `\textrm{}`, `\textsf{}`, `\textit{}`, `\textbf{}`, `\texttt{}`, oraz pełny zestaw polskich znaków diakrytycznych wraz z przykładowym wzorem matematycznym¹ (Rysunek 1).

Rysunek 1.

Standardowy font Computer Modern Roman (bez dodatkowego pakietu).

Na potrzeby druku monografii *Matematyka konkretna* [5] Donald Knuth opracował font Computer Concrete dostępny wraz czcionką matematyczną (Rysunek 2). Font Computer Concrete dobrze też harmonizuje się z fontem matematycznym Euler Virtual Math (Rysunek 3).

Rysunek 2.

Font Computer Concrete (`\usepackage{concmath}`).

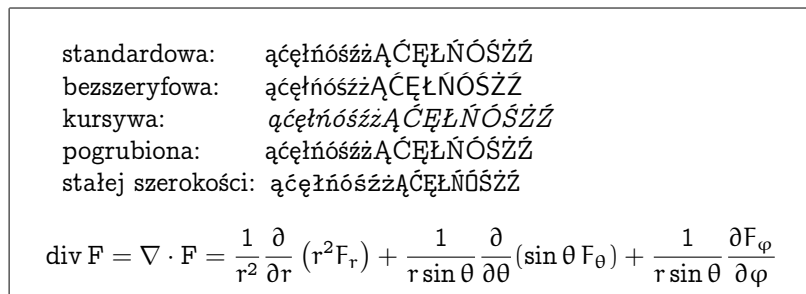
A teraz użyjemy polskiego fontu Iwona opracowanego przez Janusza M. Nowackiego. Tutaj w opcjach pakietu możemy zdecydować o wykorzystaniu fontu Iwona także we wzorach matematycznych (Rysunek 4) oraz o zastosowaniu atrybutów *light*, *condensed* (Rysunek 5).

W ostatnim przykładzie zobaczymy kolejny font autorstwa Zygryda Gardzielewskiego i Janusza M. Nowackiego Antykwę Toruńską (dokumentacja w [2]) z opcjonalnym wykorzystaniem do składu wzorów matematycznych (Rysunek 6).

Listę dostępnych opcji dla danego pakietu szukamy oczywiście w jego dokumentacji.

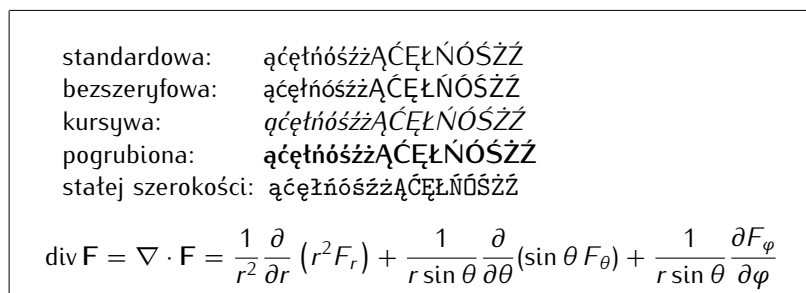
Liczne przykłady innych fontów oraz ich wykorzystanie do składania wzorów można znaleźć w pracy *A Survey of Free Math Fonts for T_EX and L^AT_EX* [6].

¹Wzór opisujący dywergencję został zaczerpnięty z [9].

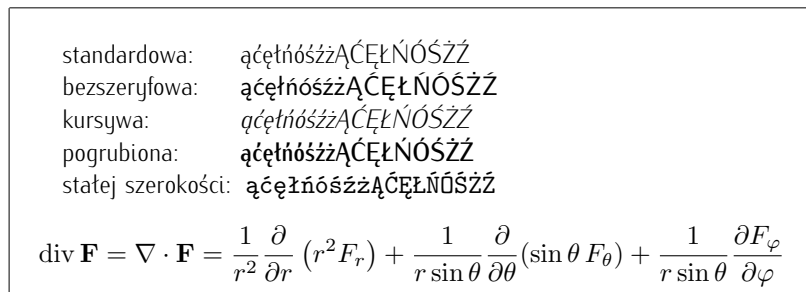
Rysunek 3.

Font Computer Concrete z fontem matematycznym Euler Virtual Math (`\usepackage{ccfonts,eulervm}`).

Rysunek 4.

Font Iwona z wykorzystaniem w składzie matematycznym (`\usepackage[math]{iwona}`).

Rysunek 5.

Font Iwona bez wykorzystania do składu matematycznego, w wersji lekkiej, zagęszczonej (`\usepackage[light, condensed]{iwona}`).

3. Edycja fragmentu dokumentu nową czcionką

Niekiedy chcemy użyć odmiennej czcionki do zapisania fragmentu dokumentu.

Na początek pokażemy użycie prostej, acz nie zawsze doskonałej komendy `\newfont`. Polecenie `\newfont` definiuje nową komendę, która zapisuje tekst zadaną czcionką o zadanym rozmiarze. W poniższym przykładzie definiujemy komendę `\nazwaA` używającą fontu `plr17` (Computer Modern Roman w wersji pol-

standardowa:	ąćęłńóśźżĄĆĘŁŃÓŚŻŻ
bezszerzyfowa:	ąćęłńóśźżĄĆĘŁŃÓŚŻŻ
kursywa:	ąćęłńóśźżĄĆĘŁŃÓŚŻŻ
pogrubiona:	ąćęłńóśźżĄĆĘŁŃÓŚŻŻ
stałej szerokości:	ąćęłńóśźżĄĆĘŁŃÓŚŻŻ

$$\operatorname{div} \mathbf{F} = \nabla \cdot \mathbf{F} = \frac{1}{r^2} \frac{\partial}{\partial r} (r^2 F_r) + \frac{1}{r \sin \theta} \frac{\partial}{\partial \theta} (\sin \theta F_\theta) + \frac{1}{r \sin \theta} \frac{\partial F_\varphi}{\partial \varphi}$$

Rysunek 6.

Font Antykwa Toruńska z wykorzystaniem w składzie matematycznym (`\usepackage[math]{anttor}`).

skiej dla 17 pt) w rozmiarze 3 cm i jej użycie. Oraz podobnie dla fontu Iwona SC (kapitaliki). Prosimy zwrócić uwagę na niedoskonałości odstępów międzyliniowych.

```
\newfont{\nazwaA}{plr17 at 2cm}
```

```
\nazwaA{Łukasz Błędny}
```

Łukasz Błędny

```
\newfont{\nazwaB}{ec-iwona-sc at 2cm}
```

```
\nazwaB{ŁUKASZ BŁĘDNY}
```

ŁUKASZ BŁĘDNY

Nasuwa się pytanie, skąd pobrać powyżej używane nazwy fontów (`plr17`, `ec-iwona-sc`)? Nie jest nam znana oficjalna lista tych nazw, ale bez problemu znajdziemy je w naszej instalacji T_EXa w postaci nazw plików o rozszerzeniu `.tfm`² w katalogu `katalog_instalacji/fonts/tfm` i jego podkatalogach. Należy zwrócić uwagę, że w wielu nazwach plików jest podane kodowanie fontu i wtedy należy wybrać te pliki, w których nazwach zawarty jest podciąg „ec” lub „t1” (ale nie „ot1”). Niewłaściwie wybrane kodowanie spowoduje błędy w dokumencie. Pamiętajmy też, że nie wszystkie fonty mają polskie znaki.

Inną metodą bardziej odpowiadającą idei L^AT_EXa jest użycie komendy `\selectfont` poprzedzonej poleceniami wyboru czcionki i jej rozmiaru.

Składnia tego typu polecenia wygląda następująco:

```
\fontencoding{enc}\fontfamily{family}\fontseries{series}\fontshape{shape}%
\fontsize{size}{skip}\selectont
```

Nie wszystkie komendy poprzedzające `\selectfont` są konieczne, w szczególności standardowa deklaracja kodowania „T1” w preambule (`\usepackage[T1]{fontenc}`) pozwala na pominięcie `\fontencoding{enc}`. Możliwe jest jeszcze inne wykorzystanie `\selectfont`.

Rodzinę czcionek (`family`) deklarujemy przy użyciu kodu fontu a nie jego nazwy. Lista przykładowych kodów fontów znajduje się w Tabeli 1. Pełnej oficjalnej listy kodów nie ma. W aktualnej instalacji

²Plik `.tfm` (T_EXFont Metric) zawiera format metryczny czcionki [10].

MiKTeX_A w katalogu `katalog_instalacji\text` znaleźliśmy ponad 800 kodów z podciągami „t1” w nazwach plików definicji fontów (`.fd`).

Kod fontu	Nazwa fontu
antt	Antykwa Toruńska
anttc	Antykwa Toruńska Condensed
anttl	Antykwa Toruńska Light
anttlc	Antykwa Toruńska Light Condensed
pag	Avant Garde
fvs	Bitstream Vera Sans
pbk	Bookman
bch	Charter
ccr	Computer Concrete
cmr	Computer Modern
cmtt	Computer Modern Typewriter
pcr	Courier
phv	Helvetica
iwona	Iwona
iwonac	Iwona Condensed
iwonal	Iwona Light
iwonalc	Iwona Light Condensed
lmr	Latin Modern
lmss	Latin Modern Sans
lmtt	Latin Modern Typewriter
LinuxBiolinumT-OsF	Linux Biolinum
LinuxLibertineT-OsF	Linux Libertine
pnc	New Century Schoolbook
ppl	Palatino
qag	TeX Gyre Adventor
qbk	TeX Gyre Bonum
qzc	TeX Gyre Chorus
qcr	TeX Gyre Cursor
qhv	TeX Gyre Heros
qpl	TeX Gyre Pagella
qcs	TeX Gyre Schola
qtm	TeX Gyre Termes
ptm	Times
uncl	Uncial
put	Utopia
pzc	Zapf Chancery

Tabela 1. Przykładowe kody niektórych fontów

Argumentem komendy `\fontseries` jest waga lub szerokość czcionki (można podać jeden lub oba argumenty np. „bc” – *bold condensed*). W Tabelach 2 i 3 podana jest lista tych argumentów. Pamiętajmy jednak, że dla wybranego fontu działają tylko niektóre opcje i możemy to zweryfikować empirycznie lub sięgając do dokumentacji fontu.

Argumentem komendy `\fontshape` jest krój czcionki. Tabela 4 podaje listę krojów. Dla danego fontu z reguły dostępne są tylko niektóre kroje.

Komenda `\fontsize{size}{skip}` ma dwa argumenty: pierwszy `size` to rozmiar czcionki, a drugi `skip` to odległość międzywierszowa. Najczęściej ustalamy `skip` jako 120% `size`. Rozmiar podajemy

w dowolnych jednostkach miary w T_EXu (np. 1cm, 2in, 30pt). Gdy podamy samą liczbę to domyślną jednostką miary jest punkt (pt).

Poniżej podajemy trochę przykładów wyboru fontu, kroju oraz typu:

```
{\fontfamily{pag}\selectfont Avant Garde zwykła}
```

Avant Garde zwykła

```
{\fontfamily{pag}\fontshape{it}\selectfont Avant Garde kursywa}
```

Avant Garde kursywa

```
{\fontfamily{pag}\fontseries{b}\fontshape{it}\selectfont Avant Garde kursywa pogrubiona}
```

Avant Garde kursywa pogrubiona

```
{\fontfamily{iwona}\fontshape{sc}\fontsize{30pt}{36pt}\selectfont Iwona kapitaliki 30 pt}
```

IWONA KAPITALIKI 30 PT.

ultra light	ul
extra light	el
light	l
semi lighth	sl
medium (standardowy)	m
semi bold	sb
bold	b
extra bold	eb
ultra bold	ub

Tabela 2. Wagi fontów

ultra condensed	uc
extra condensed	ec
condensed	c
semi condensed	sc
medium (standardowy)	m
semi expanded	sx
expanded	x
extra expanded	ex
ultra expanded	ux

Tabela 3. Szerokości fontów

normalny	n
<i>kursywa</i>	it
pochylony	sl
kapitaliki	sc
wyprostowana kursywa	ui

Tabela 4. Kroje fontów

Powyższe polecenia możemy komponować także ze standardowymi poleceniami zmiany czcionki w \LaTeX . Co pokazuje następujący przykład

```
{\fontfamily{qpl}\bf\fontshape{sc}\large\selectfont Palatino pogrubiony kapitaliki large}
PALATINO POGRUBIONY KAPITALIKI LARGE
```

Jeżeli planujemy wielokrotne użycie nowej czcionki w dokumencie możemy zdefiniować nową komendę wywołującą dany font, np.

definicja: `\newcommand{\grubaiwona}[1]{\fontfamily{iwona}\fontseries{b}\selectfont#1}`

użycie: `\grubaiwona{Font Iwona pogrubiony}`

rezultat: **Font Iwona pogrubiony**

Zwróćmy uwagę na podwójne nawiasy klamrowe przed `\fontfamily`, których celem jest ograniczenie zasięgu komendy tylko do bloku po niej następującego.

Z nową komendą możemy łączyć standardowe komendy zmiany kroju i rozmiaru.

```
{\Large\textsc{\grubaiwona{Font Iwona pogrubiony, rozmiar Large, kapitaliki}}}
```

FONT IWONA POGRUBIONY, ROZMIAR LARGE, KAPITALIKI

Więcej na temat definiowania nowych czcionek i sposobów ich użycia znajdziemy w *$\text{\LaTeX} 2_{\epsilon}$ font selection* [7] i *The \LaTeX Companion, 2nd Edition* [8], rozdział 7.

Literatura

1. Dokumentacja fontu Iwona, <https://www.ctan.org/tex-archive/fonts/iwona>.
2. Dokumentacja fontu Antykwa Toruńska, <https://www.ctan.org/tex-archive/fonts/antt>.
3. *Fonty. Informacje o użyciu fontów w \TeX , ich polonizacji i in.*, <http://www.gust.org.pl/doc/fonts>.
4. \LaTeX Font Catalogue, <https://tug.org/FontCatalogue>.
5. R. L. Graham, D. E Knuth, O. Patashnik, *Matematyka konkretna*, PWN, Warszawa, 1996.
6. S. G. Hartke, *A Survey of Free Math Fonts for \TeX and \LaTeX* , The Prac \TeX Journal, No 1, 2006, 2-26.
7. *$\text{\LaTeX} 2_{\epsilon}$ font selection*, <https://ctan.org/pkg/fntguide?lang=en>.
8. F. Mittelbach, M. Goossens, J. Braams, D. Carlisle, C. Rowley, *The \LaTeX Companion, 2nd Edition*, Addison-Wesley Professional, 2004.
9. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Dywegencja>.
10. https://en.wikipedia.org/wiki/TeX_font_metric.

Wszystkie odnośniki były zweryfikowane we wrześniu 2021 r.